

MODA VE TEKSTİL TASARIMI LISANS PROGRAMLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Emine KOCA¹

Sümeyya EMİROĞLU²

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7083209>

Özet

Geniş kapsamlı ve zamana yayılmış çevresel problemler ile mücadele edebilmek amacıyla gündeme gelmiş olan “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir tasarım” kavramları, son yıllarda her alanda önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir tasarım yaklaşımları tasarım ve üretim ağını çevreci bir anlayış ile planlarken süreçte etkin rol oynayan tasarımcılara önemli görevler yüklemektedir. Bu nedenle moda tasarımı, mimarlık, endüstri ürünleri tasarımı gibi ürün – tasarım ağına sahip alanlarda, hem sektör hem de eğitim kurumlarında sürdürülebilirliğe yönelik düzenlemelerin önemi bir kat daha artmaktadır.

Bu araştırmada, sektöre nitelikli eleman yetiştiren yüksek öğretim kurumlarının moda /tekstil tasarımı programlarında sürdürülebilirlikle ilgili ders veya konuların yer alma durumunun belirlenmesi ve ortak disiplinler ile kıyaslanarak öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: moda, tekstil, eğitim, program, sürdürülebilirlik

EVALUATION OF FASHION AND TEXTILE DESIGN UNDERGRADUATE PROGRAMS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY CRITERIA

Abstract

The concepts of sustainability ”and“ sustainable design” which have been brought up in order to tackle a wide range of time-consuming environmental problems, have gained importance in every field in recent years. Sustainable design approaches place an important role on the designers

who play an active role in the process while planning the design and production network with an environmental approach. For this reason, the importance of sustainability regulations in the sector and educational institutions increases in the areas with product - design network such as fashion design, architecture and industrial product design.

In this research, it is aimed to determine the availability of courses or topics related to sustainability in fashion / textile design programs of higher education institutions that train qualified personnel in the sector and to make suggestions by comparing them with common disciplines.

Key words: Fashion, textile, education, program, sustainability

1. GİRİŞ

Endüstri devrimi ile hızla gelişmeye ve değişmeye başlayan yaşam koşulları, insanlara refah ve giderek artan teknolojik gelişmişliği sunarken, ekolojik döngüde yaşayan canlı-cansız varlıkların zarar görmesine ve doğal dengenin bozulmasına, hatta yok olmasına neden olduğu bilinmektedir. Ozon tabakasındaki değişimin beraberinde getirdiği küresel ısınma, biyolojik çeşitlilikteki radikal azalma ve karbondioksit seviyesindeki radikal artış gibi çevresel sorunlar, geçtiğimiz yüzyılın başlarından günümüze kadar hızla ilerlemiş, kapsam, derinlik ve çeşitliliklerini artırarak Dünya üzerindeki insanoğlu dâhil olmak üzere canlı hayat için yaşamsal öneme sahip tehditler haline dönüşmüşlerdir. Benzer şekilde gelir dağılımındaki eşitsizlik, göç, kontrolsüz nüfus artışı, emek sömürüsü, su ve gıda sıkıntısı gibi pek çok sosyal sorun ise temellerini üretim-tüketim süreçlerine dayandıran sosyal ve ekonomik sistemlerin

¹ Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü emine.koca@hbv.edu.tr

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora öğrencisi sumeyyaemiroglu@gmail.com

güçlenmesi sonucunda hızla derinleşmiş ve kapsamını genişletmiştir.

1970'lerin başlarında, insanlığın endüstriyelleşmeyle takındığı agresif tavrın sonucunda oluşacak muhtemel çevre tehdidinin kapının önünde durduğu ve içeriye girmek üzere olduğu fark edilmeye başlamıştır. Nitekim geçmiş 30 yılda, çevresel tahribat somut olarak şiddetle kendini göstermeye başlamıştır ve bu çevresel farkındalık ve bu devrimin en sonunda çevresel örgütlenmeler, sivil kuruluşlar ve sorumluluk sahibi bireylerin kolektif eylemleri için ateşleyici olmuştur. Böylece küresel dünyada ilk defa soruna dair bir ortak dayanışma aurası oluşmuştur (Mazi,2009:35). Bu nedenle, ilgili literatürde kökenlerinin 13. yüzyıla kadar uzandığı belirtilmesine rağmen, sürdürülebilirlik kavramının 1970'li yıllarda evrensel boyutta bilinirlik kazandığı ve gündeme geldiği söylenebilir.

Geniş kapsamlı ve zamana yayılmış çevresel problemler ile mücadele edebilmek amacıyla gündeme gelmiş olan “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir tasarım” kavramları, son yıllarda her alanda önem kazanmış ve gündemden düşmeyen konulardan biri olmuştur. Sürdürülebilir tasarım yaklaşımları tasarım ve üretim ağını çevreci bir anlayış ile planlarken süreçte etkin rol oynayan tasarımcılara önemli görevler yüklemektedir. Bu nedenle moda tasarımı, mimarlık, endüstri ürünleri tasarımı gibi ürün – tasarım ağına sahip alanlarda, hem sektör hem de eğitim kurumlarında sürdürülebilirliğe yönelik düzenlemelerin önemi bir kat daha artmaktadır.

Çevre sorunlarının nedenleri arasında endüstri kuruluşlarının ilk sıralarda yer aldığı ve bu kuruluşların içerisinde kimya sektöründen sonra tekstil, moda ve giyim sektörünün yer aldığı birçok çalışmada belirtilmektedir. Sektör eliyle toplumda oluşturulan hızlı tüketim kültürü ile birlikte doğal kaynakların sorumsuzca tüketilmesi, tüketici taleplerini karşılamak için hızlanan üretimle artan atık/artık miktarlarının genellikle doğaya bırakılması, estetik, kar, maliyet gibi birçok faktörün yanı sıra ben merkezli düşüncelerin egemenliği, moda ve tekstil sektörünü çevre sorunlarının artmasına neden olan sektörler arasında üst sıralara taşımıştır. Son yıllarda yaygın olarak uygulanan hızlı moda, tekstil ve moda sektörünün yerine koymadan tüketimine daha çok ivme kazandırarak sürdürülebilirliğe ilişkin kaygıları artırmıştır.

Adıgüzel (2011:8) II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler arasındaki hızlı ekonomik kalkınma yarışının çevresel tahribatın boyutlarını artırdığını ve yerel ölçekte olan çevresel etkinin küresel ölçekte tartışılmaya başlandığını belirtmektedir. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde bu çevre tahribatlarının nedenleri aşırı sanayileşme ve doğal kaynak tüketimiye, gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmenin yarattığı atıkların ve kaynak tüketiminin denetlenememesi olarak görüldüğüne dikkat çekmektedir.

Çevre problemlerinin yaşamın her alanını kapsamaması, farklı disiplinlerde farklı kavram ve tanımlamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda moda ve tekstil sektöründe çevre sorunlarına çözüm arayışlarında tasarım temelli, ‘sürdürülebilir tasarım’, ‘yeşil tasarım’, ‘eko tasarım’, ‘çevre dostu tasarım’, ‘beşikten mezara tasarım’ gibi kavram ve uygulamaları ortaya çıkmıştır. Sektörün düşünce tarzında ve eylem planlarında değişiklik gerektiren bu farklı kavramların hepsi, temelde, bu gün hiç bitmeyecek gibi tüketilen doğal kaynaklarda gelecek nesillerinde hakkının olduğu bilinci ile üretim–tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi gerekliliğine odaklanmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirliği, üretim süreçlerinde sürekli yenilenmesi gereken, sosyal sorumluluk ağırlıklı ve etik temelli bir düşünce biçimi olarak görmek mümkündür.

Sürdürülebilir tasarım, doğal çevreye olumsuz etkileri en aza indirir veya ortadan kaldırırken, çevre kalitesini en üst düzeye çıkarmak isteyen bir tasarım felsefesidir (McLennan, 2004; 16). Ayrıca, evrensel etkilerin yanı sıra; sosyal, kültürel, ekonomik etkileri, toplumsal ve etik unsurları da göz önünde tutarak ürünün yaşam döngüsüyle bütünleştirilmesini sağlayabilmektir (Salur,2014:24). Disiplinler arası bir alana tanımlamalar getiren sürdürülebilirlik kavramı ile sorumlu ve etik bir bakış açısıyla, çevreci tasarım yaklaşımları ve ürünleri geliştirilmesi gerekmektedir. Böylesi bir süreç sonunda, tasarım temelli mimarlık, iç mimarlık, endüstriyel tasarım, moda tasarımı, ürün tasarımı gibi tüm alanlarda, mesleki ve toplumsal sorumluluğun bir parçası olarak, sürdürülebilirlik düşüncesini referans alan tasarım yaklaşımları, ürünler, üretimler, yaklaşımlar, uygulamalar ve ampirik çalışmalar gerçekleştirilmelidir (İncedayı, 2007: 35). Bu eylem, ürünün tüm yaşam döneminin dikkate alındığı bütünsel ve proaktif bir yaklaşımın benimsendiği, ürün ve süreç tasarımı ile çevresel konuların bütünleştirilmesini sağlayan ‘Sürdürülebilir Tasarım’

yaklaşımları ya da fikirleri ile mümkün olmaktadır (Zhu ve diğerleri, 2005: 453). Bu bağlamda, moda ve tekstil sektörünün beklentileri doğrultusunda tasarımcı yetiştirmek amacıyla eğitim veren yükseköğretim kurumlarının programlarında sürdürülebilirliğe yönelik konuların yer almasının gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu durumu doğrulayan bir çok araştırma da sürdürülebilirliğin, üniversitelerdeki tasarım eğitime entegre edilmesi üzerine vurgu yapılmıştır. Orr çalışmasında (2004: 18), yeni nesil tasarımcılara verilen eğitime göre, gezegenimizde acil çevre problemlerinin yok sayıldığını, tasarım eğitiminin çevresel sorunlara yol açan tasarımları yeniden gözden geçirecek, etik açıdan sorumluluk sahibi tasarımcılar yetiştirecek şekilde yönlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Türkmen (2009:153) ise toplumun bir mikrokosmosu olarak üniversitelerin, eylemleri ile sürdürülebilir topluluklar için bir model oluşturması gerektiği, bunun için de eğitimin daha interdisipliner ve multidisipliner olmasının zorunluluğuna dikkat çekmiştir.

Dünya çapında kurumsal üretim yapan H&M, Mark and Spencer, Zara gibi birçok markanın çevre politikaları geliştirdiği, eko tasarımlara yöneldiği, tasarım – üretim – kullanım sonrası süreçlerini sürdürülebilirlik ölçütlerine göre sistemleştirdiği bilinmektedir. Bu olumlu gelişmeler göz ardı edilmemekle birlikte yeterli olmadığı düşünülmektedir. Dünya üzerinde oldukça fazla sayıda tekstil ve moda sektörüne yönelik üretim yapan işletme olduğu ve her birinin sorumluluk bilinciyle bu tarz önlemler alması gerekmektedir. Bu noktada eğitimde sürdürülebilirlik ve çevre yaklaşımları devreye girmektedir. Söz konusu sektöre ana ya da ara eleman yetiştiren eğitim kurumlarının, eğitim süreçlerinde bu büyük probleme ve çözümüne yönelik projelere yer vermesinin yanı sıra öğrencilerini bu sorunların farkında, hassasiyetli ve bilinçli yetiştirmesi gerekmektedir.

Bu düşünceden hareketle yapılan bu çalışmada, sektöre nitelikli eleman yetiştiren yükseköğretim kurumlarının moda/tekstil tasarımı programlarında sürdürülebilirlikle ilgili ders veya konuların yer alma durumlarını belirlemek ve ortak disiplinler ile kıyaslayarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Yükseköğretim kurumlarının moda /tekstil tasarımı programlarında sürdürülebilirlikle ilgili ders

veya konuların yer alma durumlarının belirlenmesi, ortak disiplinler ile kıyaslanması ve öneriler sunulmasının amaçlandığı tarama modeline dayalı bu çalışmada, içerik analizi türlerinden olan bütünsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi, mevcut durumları özetleme, standardize etme, karşılaştırma ya da başka bir biçime dönüştürme aracı olarak kullanılmaktadır. Bütünsel içerik analizi ise içerik analizinin verilere ulaşmada ya da değerlendirmede kullandığı analiz yöntemleri arasında yer almaktadır. Bütünsel içerik analizi önceden belirlenmiş anahtar kelimeler doğrultusunda araştırma verilerine ve ilgili literatüre ulaşmayı sağlamaktadır (Hsieh ve Shannon, 2005 akt. Yılmaz, 2015; 55).

Araştırmanın evrenini Türkiye’de eğitim veren moda, tekstil, giyim bölümleri, araştırmanın örneklemini ise 2017 – 2018 yılı eğitim-öğretim dönemi kayıtlarına göre sadece moda tasarımı / tekstil ve moda tasarımı adı altında ön lisans/lisans eğitimi veren 27 devlet ve vakıf üniversitesinin birimleri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında sürdürülebilirlik ve çevre geniş kapsamlı anahtar kelime olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak araştırmanın örneklem grubunu oluşturan programlarda anahtar kelimeleri içeren dersler ve ders içerikleri taranmıştır. Örneklem grubuna dâhil olan üniversitelerde moda/tekstil tasarımı bölümlerinin yanı sıra ortak disiplinler olan mimarlık, iç mimarlık ve endüstri ürünleri tasarımları bölümlerinin dersleri ve ders içerikleri de anahtar kelimelere göre taranarak kıyaslama yapılmıştır.

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Üniversitelerim tasarım içerikli bölümlerinde (moda tasarımı / tekstil ve moda tasarımı bölümü ve ortak disiplin olan mimarlık, iç mimarlık ve endüstri ürünleri tasarımı) sürdürülebilirlik ve çevre odaklı dersler var mıdır?
2. Moda tasarımı/tekstil ve moda tasarımı bölümlerinde sürdürülebilirlik – çevre temelli dersler var mıdır ve içerikleri nasıldır?

Söz konusu programlarla ilgili üniversitelerin web sitelerinden alınan bilgiler, tablolara aktarılarak yorumlanmıştır.

Tablo1. Örneklem grubunu oluşturan Devlet ve Vakıf Üniversiteleri ve Bölümleri

Yükseköğretim Kurumu Adı	Fakülte Adı	Bölüm Adı
Anadolu Üniversitesi	Mimarlık ve Tasarım Fakültesi	Moda Tasarımı
Atılım Üniversitesi	Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık F	Moda ve Tekstil Tasarımı
Başkent Üniversitesi	Güzel Sanatlar, Tas.ve Mimarlık F	Moda ve Tekstil Tasarımı
Beykent Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Çukurova Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Dokuz Eylül Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Gazi Üniversitesi	Sanat ve Tasarım Fakültesi	Moda Tasarımı
Gaziantep Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Moda ve Tekstil Tasarımı
Giresun Üniversitesi	Şebinkarahisar U.B.Y.	Moda Tasarımı ve Kon. Böl.
Haliç Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Işık Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Moda ve Tekstil Tasarımı
İstanbul Arel Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Moda ve Tekstil Tasarımı
İstanbul Aydın Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Moda ve Tekstil Tasarımı
İstanbul Bilgi Üniversitesi	Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Moda Tasarımı
İstanbul Gedik Üniversitesi	Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fak.	Moda ve Tekstil Tasarımı
İstanbul Gelişim Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Moda ve Tekstil Tasarımı
İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi	Güzel Sanatlar ve Tasarım F.	Moda ve Tekstil Tasarımı
İstanbul Teknik Üniversitesi	Tekstil Teknolojileri ve Tasarım F.	Moda Tasarımı
İstanbul Ticaret Üniversitesi	Mimarlık ve Tasarım Fakültesi	Moda ve Tekstil Tasarımı
İzmir Ekonomi Üniversitesi	Güzel Sanatlar ve Tasarım F.	Moda ve Tekstil Tasarımı
Mimar Sinan Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Nişantaşı Üniversitesi	Sanat Tasarım Fakültesi	Tekstil ve Moda Tasarımı
Okan Üniversitesi	Sanat, Tasarım ve Mimarlık F.	Moda Tasarımı
Selçuk Üniversitesi	Sanat ve Tasarım Fakültesi	Moda Tasarımı
Uşak Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Moda Tasarımı
n=27		

Tablo 1'e göre, moda/tekstil tasarımı bölümleri bulunan ve lisans düzeyinde eğitim veren 27 fakültenin 12'si (%44,4'ü) devlet üniversitesinde, 15'i ise (%55,6) vakıf üniversitelerinin bünyesinde yer almaktadır. Lisans düzeyinde meslek eğitiminin kazandırıldığı bölümlerin devlet ve özel üniversitelerde neredeyse eşit dağılım gösterdiği söylenebilir.

3. BULGULAR VE YORUM

Tasarımın genel alanı içinde tasarım, üretim ve ürün odaklı bölümler arasında imoda tasarımı ya da tekstil ve moda tasarımı bölümleri gibi mimarlık, iç mimarlık ve endüstri ürünleri tasarımı bölümleri de yer almaktadır. Tasarım odaklı olmalarından dolayı ortak disiplinler alan olarak bahsedilen tüm alanlarda, tasarımı yapılan ya da üretilenin cinsi her ne olursa olsun, hem tasarım ve üretim sürecinde, hem de sonrasında atıklar, artıklar ve çevre tahribatı kaçınılmazdır. *“Günümüzde tasarım nesnelerin nasıl algılanacağını ve yaratabileceğini öğrenme sürecinin ürünü olarak görülmektedir. Yeniden*

anlama, yeniden çalışma ve yeniden yaratma bu sürecin zorunlulukları olarak görülmektedir” (Koca ve Koç, 2012:67). Bu nedenle, moda tasarımcısı, mimar, iç mimar, endüstriyel ürün tasarımcılarının sürdürülebilir yaklaşımlarla tasarım süreçlerini yönlendirmeleri çok önemlidir. Bu noktada söz konusu tüm meslek gruplarının tümünde ana unsur olan tasarımcıların, eğitim süreçlerinde sürdürülebilirlik ve çevre konulu dersleri almış olmaları sürdürülebilirliğe ilişkin çabaları olumlu yönde etkileyecektir. Dolayısıyla, araştırma amacı doğrultusunda söz konusu programların ders içeriklerine yönelik bulgular önem taşımaktadır.

Tablo 2. Moda/ Tekstil Tasarım Bölümlerinde Sürdürülebilirliğe Yönelik Dersler

Moda Tasarım / Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü	s	%	Devlet Ün.		Vakıf Ün.	
			s	%	s	%
Sürdürülebilirlik ve Çevre İçerikli Ders/ Dersler Var	5	18,5	1	8,3	4	26,7
Sürdürülebilirlik ve Çevre İçerikli Ders/ Dersler Yok	22	81,5	11	91,7	11	73,3
Toplam	27	100	12	100	15	100

Tablo 2 incelendiğinde, 27 eğitim kurumunda yer alan moda/tekstil tasarımı bölüm programlarının sadece 5'inde (%18,5) sürdürülebilirlik ve çevre içerikli ders/derslerin olduğu, 22'sinde (%81,5) ise bu derslerin olmadığı görülmektedir. 12 devlet üniversitesinin sadece 1 tanesinin, 15 vakıf üniversitesinin ise 4'ünün programlarında söz konusu dersler yer almaktadır.

Giysi tasarımcısının çevresini, toplumsal olayları, farklı eğilimleri takip etmesi ve tasarımları için sürekli arayış içinde olması ve yaratıcı düşünebilmesi için, olaylara, olgulara çok yönlü bakması ve farklı çözüm yolları bulması gerekmektedir (Koca ve Koç,2009: 40). Moda/tekstil tasarımcısı yetiştiren lisans ve ön lisans düzeyindeki programların yoğun bir şekilde tasarım

ve üretim odaklı birden çok derse sahip olduğu bilinmektedir. Her bir tasarım ve üretim sürecinin, prototipten seri üretime kadar oldukça fazla atık oluşturduğu ve çevreye büyük zararlar verdiği dikkate alındığında, tasarımcı yetiştirilen yükseköğretim kurumlarının çoğunluğunun programlarında çevresel hassasiyet ve sürdürülebilirlikle ilgili derslerin olmaması, düşündürücü ve üzerinde durulması gereken bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Tasarım ve üretim odaklı bu alanda, her bir tasarım ve üretim dersinin içeriğinde çevresel algının oluşturulmasının yanı sıra farkındalık ve hassasiyet düzeyinin artırılması adına da sürdürülebilirlik ve çevre temelli teorik ve uygulamalı derslerin olması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 3. Ortak Disiplinlerin Bölümlerinde Sürdürülebilirliğe Yönelik Dersler

Ders durumu	Mimarlık		İç Mimarlık		Endüstri Ür. Tasarımı	
	s	%	s	%	s	%
Sürdürülebilirlik ve Çevre İçerikli Ders/ Dersler Var	25	92,6	19	70,4	10	37
Sürdürülebilirlik ve Çevre İçerikli Ders/ Dersler Yok	-	-	3	11,1	7	26
Üniversitede Bölüm Mevcut Değil	2	7,4	5	18,5	10	37
Toplam	27	100	27	100	27	100

Tablo 3'te örneklem grubunu oluşturan üniversitelerin birimlerinde tasarım ortak disiplinlerden mimarlık ve içmimarlık bölümlerinin tümünde, endüstri tasarımı bölümlerinin ise 10'nunda sürdürülebilirlik ve çevre içerikli derslerin olduğu görülmektedir. Mimarlık bölümlerinin tümünün programlarında bu derslerin yer almasının, sürdürülebilirlik açısından daha çok alan gerekliliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ders içerikleri incelendiğinde neredeyse tüm yarıyılarda sürdürülebilirlik ya da çevre içerikli

derslerin yanı sıra dolaylı olarak da birçok dersin çevre, çevresel etik, ekolojik denge, sürdürülebilir tasarım gibi kavramlarla ilişkilendirildiği ve müfredatta bunlara yer verildiği görülmüştür. Çevre kirliliğinin önlenmesi, kaynakların tüketilmeden kullanılması, yapı tasarımlarının ve üretimlerinin her aşamada sürdürülebilir olması konusunda farkındalık yaratıldığı gözlenmiştir. 17 endüstri ürünleri tasarımı bölümünün 7'sinin programlarında söz konusu derslerin bulunmaması, tasarımcı yetiştiren ve yoğun bir biçimde tasarım ve üretimin

yapıldığı bölümlerdeki bu durum, sürdürülebilirlik açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, tasarımcılar için gerek eğitim-öğretim sürecinde, gerekse iş hayatında son derece önemli olan çevresel konuların, doğal kaynaklar ile doğrudan ilişkili olan bu meslek alanlarında göz ardı edilmesi düşündürücüdür.

Moda tasarımcısı, endüstri ürünleri tasarımcısı, mimar ya da iç mimarlık mesleğini yapan kişilerin eğitim süreçlerinde kazandıkları çevresel duyarlılıklarını, mesleki yaşamlarında sürdürülebilir tasarımlarda hayata

geçirebileceklerdir. Bu nedenle özellikle tasarım ve ürün odaklı alanların eğitim programlarında çevre ve sürdürülebilirlik konularının yer alması gerekmektedir.

Çevre ve sürdürülebilirlik temelli dersler, moda tasarımı / tekstil ve moda tasarımı alanları için tasarım, üretim ve ürün boyutunda ayrı ayrı önem taşımaktadır. Bu nedenle programlarda yer alan sürdürülebilirlik ve çevre derslerinin içerikleri ve teorik ve uygulamalı olmaları, tasarımcı adaylarının kazanımları açısından titizlikle üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Tablo 4. Moda/Tekstil Tasarımı Programlarında Sürdürülebilirliğe Yönelik Dersler

Giresun Ün. Şebinkarahisar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Moda Tasarımı Lisans Programı	T/U	Seçmeli Ders
	Ekolojik Moda (Teorik)	T	
Işık Üniversitesi	Tekstil ve Moda Tasarımı Lisans Programı		Seçmeli Ders
	Geri Dönüşümlü Kâğıt Yapımı ve Tasarımı (Uygulama)	U	
	Kağıtla Tasarım ve Ekoloji (Uygulama)	U	
İstanbul Arel Üniversitesi	Moda ve Tekstil Tasarımı Lisans Programı		Seçmeli Ders
	Sürdürülebilir Etik Moda (Teorik)	T	
İstanbul Ticaret Üniversitesi	Moda ve Tekstil Tasarımı Lisans Programı		Seçmeli Ders
	Tekstil ve Çevre (Teorik)	T	
Nişantaşı Üniversitesi	Tekstil ve Moda Tasarımı Lisans Programı		Seçmeli Ders
	Ekolojik Sürdürülebilirlik (Teorik)	T	
	Gelecek İçin Sürdürülebilirlik (Teorik)	T	

Tablo 4'te, araştırma kapsamındaki üniversitelerin birimlerinde, moda/tekstil tasarımı bölümlerinin programlarında yer alan dersler görülmektedir. Derslerin tümünün seçmeli olduğu ve iki üniversite dışında, diğerlerinde tek bir dersin yer aldığı ve çoğunlukla teorik dersler oldukları görülmektedir. Derslerin içerikleri incelendiğinde;

Ekolojik Moda (Teorik): Ders; elyaftan bitmiş ürüne tüm süreçteki işlem basamaklarında çevre gözetilmiş, kullanım aşamasında kullanıcıya zarar vermeyen ve kullanım sonrası ürünün tekrar geriye kazanılır olması veya çevreye zararsız ürünlere dönüşebilen ürün tanımları, eko tekstiller, moda üretim ekolojisi, insan ekolojisi ve atık ekolojisi kavramlarının detaylı olarak incelendiği içeriğe sahiptir.

Geri Dönüşümlü Kâğıt Yapımı ve Tasarımı (Uygulama): Ders; geri dönüşüm prensibi ile kâğıt hamuru hazırlanması, İki ve üç boyutlu resim, baskı resim, kolaj, heykel ve modelleme alanlarında yaratıcı ve deneysel çalışmalar, üretilen el yapımı kâğıtlarla özgün defter, dosya, portfolyo ve kitap tasarımı uygulamaları, ekolojik ürün üretimine yönelik eko-tasarım çalışmalarını kapsamaktadır.

Kağıtla Tasarım ve Ekoloji (Uygulama): Ders; tasarım, ekoloji, sürdürülebilirlik, eko-sanat, arazi sanatı kavramlarının incelenmesi, geri dönüşümlü kâğıt hamurunun sürdürülebilir ve eko tasarım malzemesi olarak kullanılması, ekoloji kavramıyla ilişkili olarak kampus içerisinde bir proje geliştirilmesi uygulamalarını içermektedir.

Sürdürülebilir Etik Moda (Teorik): Dersin içeriği; ileri dönüşüm, sıfır atık modası ve atık malzeme modası (çöp poşeti, elbise) gibi yaklaşımlar kullanılarak, sürdürülebilir moda ve tekstil tasarımında yaratıcı sonuçlar ortaya çıkarmaya yönelik proje çalışmalarından oluşmaktadır. Projeler, sürdürülebilirliğe yönelik sorunlara çözüm bulmaya yönelik tema ve konsept bazlıdır.

Tekstil ve Çevre (Teorik): Dersin içeriği; tekstil ve çevre ilişkisinden başlayıp, tekstil sektörünün çevreye olan olumsuz etkilerinden, bu olumsuz etkilerin nasıl en az seviyeye indirileceği ya da nasıl ortadan kaldırılacağına yönelik teorik bilgileri kapsamaktadır. Tekstil ve çevre ile ilgili var olan problemlerin konuşulup, tartışılıp nasıl yok edileceğine yöneliktir.

Ekolojik Sürdürülebilirlik (Teorik): Ders ekoloji hakkında genel bilgiler, kentsel ekoloji, kentsel-endüstriyel ekosistem olarak kentlerin doğayla kurduğu ilişki, ekolojik şehir planlama süreç ve uygulamalarını içermektedir.

Gelecek İçin Sürdürülebilirlik (Teorik): Ders; Enerji hakkında genel bilgiler, enerji temininin çevresel perspektif açısından değerlendirerek temiz ve sürdürülebilir enerji kaynakları ve teknolojileri, enerji verimliliği ve tasarrufu ve enerji kullanımının çevresel etkileri konularını içermektedir.

Sürdürülebilirlik ve çevre içeriklerinin yer aldığı moda tasarım/tekstil ve moda tasarım programlarındaki tüm derslerin seçmeli olarak öğrencilere sunulduğu ve büyük bir kısmının teorik konuları içerdiği, uygulamaya yönelik olmadığını belirlenmesi, tasarım eğitiminde farkındalık oluşturmak açısından olumlu görülmektedir. Ancak, teorik bilgilerin uygulamaya dönüşmesinde yaşanabilecek sorunlara çözüm önerileri sunabilmek açısından uygulamalı derslerin önemli olduğu göz ardı edilmemesi gereken bir konu olarak görülmektedir. Tasarım ve ürün odaklı eğitim verilen programlarda her tasarım ve üretim sürecinde atıklar ve artıklar oluşurken, birçok yenilenemez kaynak kullanılırken, bir ürünün tasarım, üretim, kullanım esnasında ve kullanım sonrasında sürdürülebilir olması yaşamsal bir zorunluluktur. 27 üniversitenin birimlerinde yer alan moda tasarım/tekstil ve moda tasarım bölümlerinin sadece 5'inin programlarında sürdürülebilirliğe yönelik az sayıda seçmeli dersin teorik ağırlıklı olması, tasarım ve üretim amaçlı bir mesleğe nitelikli eleman yetiştirebilmek açısından düşündürücüdür.

Hammaddeden ipliğe, üretimden son kullanım ömrüne kadar, bir ürünün tüm süreçleri çevreci bir anlayış ile sürdürülebilir kılınması gerekmektedir. Birçok çalışmada, üretimde atık ve artıkların ortadan kaldırılabileceği ya da en düşük seviyeye çekilebileceği ve bu süreçlerin en önemli aktörleri olan tasarımcıların çevresel hassasiyetinin bu uygulamalarda öncül rolü olduğuna vurgu yapılmaktadır. Üretim ve çevre politikalarının da çok etkin olduğu üretim sürecinde, çalışanları koordine edecek tasarımcıların, sürdürülebilirliğe yönelik bireysel hassasiyetleri ve bu konuda bilinçli olmaları kadar deneyimleri de önemli olduğundan, tasarım eğitiminde uygulamalı derslerin zorunlu olarak yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Çevresel sorunlar bağlamında büyük ölçüde sorumlulukları bulunan moda tasarımcılarının eğitimlerinde bu sorunsala “neden hiç değinilmediği ya da çok az yer verildiği” sorgulanması ve çözülmesi gereken bir durum olarak görülmektedir. Yükseköğretim kurumları, çevresel sorunlar ve sürdürülebilirlik konusunda oldukça önemlidir ve her üniversite mezununun çevresel bağlamda sorumlu, hassas ve bilinçli bireyler olması yönünde eğitim verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Moda tasarım eğitimi programlarının, çevresel sorunlara yol açan tasarımları yeniden gözden geçirebilecek, etik açıdan sorumluluk sahibi tasarımcılar yetiştirecek şekilde düzenlenmesi, teorik içerikli derslerin yanı sıra proje tabanlı, problem çözmeye ya da var olan problemleri ortadan kaldırmaya yönelik sürdürülebilirlik ve çevre kavramlarının doğrudan ya da dolaylı olarak entegre edildiği uygulamalı derslere yer verilerek eğitimin güçlendirilmesi gerekmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Moda tasarım/tekstil ve moda tasarım bölümleri ders içeriklerinin sürdürülebilirlik ile ilgili ölçütler bağlamında değerlendirildiği araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Araştırma anahtar kelimelerine yönelik yükseköğretim kurumu kurumsal web sayfasından yapılan tarama sonucunda, araştırmanın örneklemini (2017 – 2018 eğitim öğretim yılı) moda tasarım/tekstil

ve moda tasarım bölümleri bulunan 12 devlet, 15 vakıf olmak üzere 27 üniversitenin programları oluşturmuştur.

- ✓ Örnekleme grubunun ders içerikleri incelendiğinde, 12 devlet üniversitesinin sadece birinde, vakıf üniversitelerinin ise 4'ünde olmak üzere 5 eğitim programında sürdürülebilirliğe yönelik derslerin olduğu tespit edilmiştir.
- ✓ Örnekleme grubunu oluşturan üniversitelerin birimlerinde tasarım ortak disiplinlerden mimarlık ve içmimarlık bölümlerinin tümünde, endüstri tasarımı bölümlerinin ise 10'nunda sürdürülebilirlik ve çevre içerikli derslerin olduğu görülmüştür.
- ✓ Mimarlık ve iç mimarlık bölümlerinde tasarım ve üretim sürecine yönelik bir çevre politikası oluşturulduğu görülürken, endüstri ürünleri tasarımı bölümünde bir sistem geliştirilmediği sonucuna ulaşılmıştır.
- ✓ Araştırma kapsamındaki üniversitelerin birimlerinde, moda/tekstil tasarımı bölümlerinin programlarında yer alan derslerin tümünün seçmeli olduğu ve iki üniversite dışında diğerlerinde sürdürülebilirliğe yönelik tek bir dersin yer aldığı ve çoğunlukla teorik dersler oldukları görülmüştür.

4.2. Öneriler

Geçmişte tasarımcılar trendler doğrultusunda estetik değeri olan görsel ürünler tasarlayarak tüketicinin beğenisini kazanırken, günümüzde tasarım problemlerinin yanı sıra sosyal, kültürel, toplumsal pek çok probleme duyarlı tasarımlar geliştirmek zorunluluğu hissetmektedir. Tasarımcılardan, tasarlama işini daha derin düşünen,

Dünya problemlerine duyarlı ve sorumlu, etik ve entelektüel tutum sergileyen misyonla, sadece sembolik ve fonksiyonel değere sahip ürünler tasarlamak ve sunmak değil, bunun ötesinde toplumsal sorumlulukları olan, mesajlar içeren, etik ve tüketicilerde farkındalık oluşturan ürünler tasarlamaları beklenmektedir. Bu niteliklere sahip olabilmenin temel koşulu da tasarımcıya yüklenen misyonun tüm özelliklerini kazanabileceği iyi bir eğitim görmesidir. Ancak, araştırma kapsamındaki eğitim kurumlarının programlarında görüldüğü gibi, Dünya üzerinde yaşayan tüm insanlara dokunabilecek sonuçları olan önemli bir konunun bile eğitim programlarında yer almaması bu konuda çalışmalar yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalara ışık tutmak adına aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- ✓ Eğitim programlarında, tasarım odaklı tüm alanlarda sürdürülebilirlik yelpazesi içindeki konuları içeren en az bir teorik dersin yer alması,
- ✓ Eğitim programlarında, tasarım odaklı tüm alanlarda, teorik ders ön koşullu olarak en az bir uygulamalı dersin yer alması,
- ✓ Öğrencilerin tasarım ve üretim sürecinde son derece fazla bir biçimde ortaya çıkan atıkların ve artıkların değerlendirilmesine yönelik projelere yönlendirilmesi,
- ✓ Öğrencilerin toplumsal konularda duyarlılıklarını artırmaya, bu temalar çerçevesinde tasarımlar yapmaya teşvik eden ders içerikleri ile tasarım eğitiminin güçlendirilmesi,
- ✓ Çevresel sorumluluğa sahip ve yaşamsal tüm faaliyetlerinde bu duyarlılığı gösterebilen tasarım felsefesine sahip tasarımcılar yetiştirebilmek için eğitim programlarında tasarım felsefesi dersinin yer alması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, D. (2011). *Türkiye'deki İç Mimarlık Eğitiminde Çevresel Yaklaşım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İncedayı, D. (2004). "Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak "Sürdürülebilirlik", Balkanlar'da Mimarlık ve Sürdürülebilir Gelişmeler, Balkan Mimarlar Konferansı, Bulgaristan.

Koca, E., Koç, F. (2012). "Giysi Yüzeysel Tasarımına Disiplinlerarası Bir Yaklaşımında Tasarımcının Rolü", 1. Uluslararası İstanbul Tekstil Sanatı Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi, İstanbul, 17-20 Ekim, s.64-75

Koca E., Koç, F. (2009). "Giysi Tasarımında Yaratıcılık", NWSA e-Journal of New World Sciences Academy (Uluslararası Hakemli E-Dergi), Volume: 4, Number: 1, Article Number: 2C0004, s.33-44

McLennan, J. F., (2004). *The Philosophy of Sustainable Design*, USA: Ecotone Publish

Mazi, F. (2009). Küresel Çevre Yönetiminin Evrimleşmesi: Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Geçiş, *Adıyaman Üniversitesi Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:8

Orr, D. W. (2004). *Earth in Mind: On Education, Environment, and the Human Prospect* (10th Anniv). Washington DC: Island Press.

Salur, N. (2014). *Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Açısından; Grafik Tasarım*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Türkmen, N. (2009). *Tekstil ve Moda Tasarımı Açısından Sürdürülebilirlik ve Dönüşüm*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, T. (2015). *Sürdürülebilirlik İle İlgili Ölçütlerin Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümlerinin Öğretim Programlarına Entegrasyonu: Bir Yöntem Önerisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Zhu, Q., Sarkis, J., and Geng, Y. (2005). Green Supply Chain Management in China: ressure, Practices and Performance. *International Journal of Operations & roduction Management*, Vol: 25, No:5.